

El Ball del Poll a Torredarques
Enguany s'ha recuperat un altre cop una vella tradició popular, malgrat la manca de suport de la Comissió de Festes

Entrevista a Josep Lluís Cruz
El coordinador de les APES de la Franja repassa la situació escolar de la zona

El català al Mesquí
Alumnes i mestres de l'escola pública de la Ginebrosa treballen en la recuperació del lèxic local

DE LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

300 PTA • 1,80 e

Any 2 • núm. 11 • La Franja, novembre de 2001

RICARD SOLANA

Lápida a l'antic Fossar de la Freixneda (el Mataranya)

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associaci@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carré, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, G. Xaco, J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larré, J.M. Latorre, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, A. Orús, J. Pallarol, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, J.L. Seira, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, I. Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Campell
Llibreria Anna
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Nonasp
Estanc Mari Carmen
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-rores
Llibreria Serret

Una llei cadavèrica

Entre tots la van matar i ella sola es va morir en ares del consens i els càlculs electorals.

Ens referim, evidentment, a la Llei de Llengües, que si ningú posa remei, no es presentarà a les Corts en tota aquesta Legislatura, malgrat el clar manament en aquest sentit de les Corts regionals durant la Legislatura anterior, encara que aquest compromís figurava dins del pacte de govern signat pel PSOE-PAR, i després dels tràmits ja seguits per aquest mateix govern de presentació d'un esborrall, recull i síntesi d'esmenes per part de més de dos-centes entitats i particulars, etc.

La posició expressada pel conseller de Cultura aragonès, Javier Callizo, durant la comparecència que tingué lloc a finals d'octubre a les Corts d'Aragó, no deixa lloc a dubtes: el text no es presentarà fins que no tingué el recolzament de tots els grups parlamentaris, fins i tot el PP.

Com és clarament coneguda la ferma, rotunda (i ferotge) oposició del PP a aquest Projecte, la Llei de Llengües no eixirà mai a la llum, al menys en aquesta legislatura, a la qual li queden encara dos anys, o mentres continue l'actual correlació de forces a les Corts d'Aragó.

Els arguments que manté el chessà Callizo, que si no hi ha una acceptació total de la Càmera, la Llei no tindrà futur i es quedarà en paper banyat, no han estat, ni molt menys, corroborats per la realitat ni per la Història. Més rebuig social per part d'alguns sectors importants de la societat aragonesa que va tenir el conveni per l'Ensenyament del Català presentat a les Corts regionals pel conseller Bada el 1985, no el té l'actual Llei de Llengües. En canvi, un cop aprovat, va dur a terme unes iniciatives concretes (les classes de català, que avui dia reben 3.200 escolars a la Franja) que cap govern posterior del PP-PAR o viceversa, no va poder tirar mai enrera.

De la mateixa manera, aquesta Llei, recolzada per més del 60% dels diputats regionals i amb una suficient dotació presupuestària, podria dur a terme multitud de projectes concrets de normalització i desenvolupament lingüístic que propiciaria l'autoestima i l'acceptació dels parlants bilingües, fins i tot dels que, segons les enquestes, no veuen de moment aquesta Llei necessària.

Una altra història és la repercussió política que aquesta iniciativa pot tenir per als diferents grups polítics de la càmera.

Per al PAR, l'aprovació de la Llei de Llengües pot suposar l'oposició i la desafecció d'una bona part de la seua militància a la Franja i fora d'ella. Al PSOE no li interessa portar endavant cap iniciativa que supose la debilitat o pèrdua d'influència electoral del seu soci de govern

perquè tem «caure en mans» de pactes bilaterals amb la CHA durant el proper període electoral.

IU, dins del pacte tripartit subscrit per a garantir l'estabilitat de l'actual govern PSOE-PAR, ha preferit lligar ben lligats altres temes en alguns Departaments i la creació d'uns quants càrrecs administratius nous, que no pas comprometre al govern a traure la Llei de Llengües ja, o a dotar millor pressupostàriament àrees sota la seua responsabilitat com l'Unitat de Llengües, on projectes com el d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja ha sofert una reducció de quasi el 50%.

Davant d'aquest panorama, a nosaltres no ens queda més que continuar en les nostres petites tasques de «normalització» com l'edició d'aquesta revista o de llibres en català, o impulsar iniciatives com el Correllengua, etc.

I als polítics, que tant ens han demanat prudència, paciència i silenci –precisament, ironies de la vida, per a que poguéssim sortir aquest projecte de Llei!– els invitem a reflexionar. De tant pensar amb criteris «d'ingenyeria financera de vots» se'ls oblida que traïr o oblidar promeses i compromisos té també el seu cost electoral i polític. I que el consens, tan valuós i important a vegades, no sempre és res positiu i recomanable.

Molts crims d'Estat ocorreguts durant la nostra «modèlica» transició democràtica es deuen en part a haver-se consensuat, entre tots els partits parlamentaris, el manteniment intacte de l'aparell judicial i policial franquista.

Una notícia agradable

L'Estació Biològica de l'Aiguabarreig (EBA), a proposta del seu director, Guillem Xacon, ha plantejat a *Temps de Franja* la possibilitat de fer subscriptors als seus vuitanta socis, proposta que el Consell de *TdF* ha acceptat de molt bon grat i a la qual ha respost amb una excel·lent contraproposta. Òbviament, d'aquests vuitanta socis, alguns ja ho eren de les associacions, però la majoria, no. Una notícia agradable, Déu n'hi do, perquè *TdF* vol recordar a subscriptors i socis de les associacions que el recolzen que l'objectiu primordial és arribar al màxim de gent i no tots els dies succeïxen coses extraordinàries. No estaria mal que si qualsevol dels nostres lectors pertany a alguna associació que pogués estar interessada en rebre *TdF*, els ho faja saber i ens ho comuniqui per tal que, si més no, puguem mantenir converses amb els interessats.

I estenem el plantejament a tota mena d'associacions.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Josep Lluís Cruz Cubell,
coordinador de CAFA

12

La Llitera i la Ribagorça

14

Cultura

15

Tema del mes:

L'Ensenyament del català
a la Franja d'Aragó

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

L'oncle Quico, el llauter

salutació del director

La carretera C-1234 Fraga-Saidí-Albalat ha set durant moltes dècades, per als riberencs d'aquesta banda del Cinca, un trauma, un agravi i una vergonya que hem hagut de patir sempre amb el cap baix i en silenci. Com una maledicció divina que ens recor-

dava constantment la nostra condemna eterna a la marginalitat, a ésser ciutadans de segona o tercera fila, a pertànyer per sempre a «la franja de la Franja».

Encara que la comarca es desenvolupés considerablement a ulls vista, fins a arribar als primers llocs del rànquing de renda per càpita de la província d'Osca, allí estave la maleïda carretera, posant a prova als camions de quatre eixos que transportaven polls, tossinos, prèssics o maçanes, amb les seues curves perilloses i les roques que amenaçaven caure cada volta que plovia, recordant-nos la nostra condició mortal i el nostre recent, recentíssim passat tercermundista.

El projecte de reparació total de l'eix del Cinca i del tram Saidí-Vencilló ens va provocar una inusual alegria i un sobtat sentiment d'incredulitat. Per això, quan es van paraitzar les obres en trams del terme d'Albalat, Bellver, Ossó i Saidí, vam pensar: «veus?, no podia ser veritat, tot el tram arreglat d'una tacada». Ara, l'agilitat de reflexos de la Conselleria d'Obres Públiques ha desbloquejat els radars? Obstacles per a que les obres finalitzen. Enhorabona i amén (que vol dir: així siga).

Mário Sasot

cartes dels lectors

Lemiñana

Pareix que bufen mals vents per a la Franja en el tema de les obres del Museu Diocesà de Lleida. La pregunta que em faig és si això és el que volia mossèn Lemiñana quan pel seu enfrontament personal amb el bisbe de Lleida, va engegar el moviment de segregació de les parròquies de la Franja i va llançar en orris una unió mil·lenària. Això és el que volia? Que les obres d'art del Museu Diocesà anessin a Barbastre o a Montsó? Ho podria haver dit allavonses. I si no és el que volia, s'haurà quedat a gust, oi? Després de mi, el diluvi.

M.C.
Fraga

RAE

A voltes veig que a *TdF* apareixen les sigles de la Real Academia Española reflectides com a RALE i no és així. Al ser la primera Acadèmia que es va crear a l'Estat espanyol no li va caldre especificar allò de «la Lengua»: s'ha de posar RAE, per tant. Les posteriors són ja «de la Historia», «de Bellas Artes»... etc.

Lola
Tarragona

«Terra i Pedra», un curs de recuperació de la vida rural a la Fatarella

La Fundació el Solà, de la Fatarella (Terra Alta) ha organitzat des de finals d'octubre a la meitat de desembre, un seguit d'activitats que tenen com a finalitat «el coneixement, la recu-

peració i la divulgació de la pràctica agrària tradicional de la Fatarella», incloent-hi les feines relacionades amb la tècnica de la pedra en sec que se'n deriven, així com d'altres relacionades amb el bosc, la caça, conservació d'aliments, etc.

Les persones que impartiran les classes, tant d'agricultura com de pedra, viuen a la Fatarella i són coneixedores de la vida tradicional del poble, el qual permetrà transmetre, junt amb els seus coneixements teòrics, la seua experiència pràctica. Al mateix temps hi haurà un equip de persones que aniran recollint i processant tota classe de dades per poder fer publicacions.

Les activitats es duran a terme en dissabtes a partir de les 10 h. del matí seguint el següent calendari. L'assistència a les classes és gratuïta.

27 d'octubre (dissabte): TERRA

Aprendrem a sembrar pèsols, faves, alls i enciams: com es prepara la terra, per què es planta en aquesta data, etc.

10 de novembre (dissabte): TERRA

Sembrarem ordi, blat, avena...

24 de novembre (dissabte): PEDRA

Ens ensenyaran i aprendrem a arreglar marges caiguts (portells). Tipus de pedra, eines, etc.

1 de desembre (dissabte): TERRA

Anirem a buscar bolets, aprendrem a classificar-los, a cuinar-los i conservar-los.

15 de desembre (dissabte): PEDRA

Continuarem aprenent a apanyar marges caiguts (portells).

Fundació El Solà
La Fatarella

Temps de bolets

Ja hi tornem a ser. Una espècie de follia col·lectiva s'està estenent pel nostre territori tan aviat com s'ha sentit dir que ha aparegut el primer bolet. Els afortunats que n'han trobat algun no se n'estan de proclamar-ho, però, això sí, guarden zelosament el secret del lloc recòndit on han anat a buscarlos. I en conseqüència són objecte d'un rigorós espionatge per part dels que no s'han estrenat, se'ls controla la direcció en què han sortit del poble, els quilòmetres que han recorregut i el color del fang que porten a les rodes dels cotxes, per si dóna la pista desitjada. A Beseit ja fa uns quants anys que celebren la Festa del Bolet, amb conferències, exposicions i degustacions, que tenen molt d'èxit. I és que la gent del Matarranya som gent micòfaga, menjadora de rovellons, bavoses (també dites bateons i pegaloses), pebrassos, morenetes (fredolics), peus de rata, crueldes, bolets de xop i morúgules principalment. També parlen dels «tapats» i els més afortunats troben túferes, blanques i negres. Als pobles menjadors de bolets se'ls considera molt civilitzats i natres podem presumir de tenir referenciats per escrit de fa molts anys, la major part dels noms de bolets comestibles que he citat. En efecte, cap a l'any 1700 es van escriure uns versos a Calaceit en els que, entre moltes altres coses curioses, es parla dels rovellons, morúgules, bavoses i pebrassos. Pot ser una de les primeres referències escrites del consum habitual de bolets de tota la Península...

Miquel Blanc

Torna el Ball del Poll a Torredarques

■ Carles Terès

El passat diumenge, 21 d'octubre, va tindre lloc la quarta edició del Ball del Poll, la recuperació d'un antic concurs de ball que tenia com a premi un pollastre. Enguany, el grup de música popular La Birolla va tornar a actuar amb la seua nova formació, i els torredarquins i convidats van tornar a competir animadament. La guanyadora d'aquesta edició va ser Rosa Maria Omella,

Es dóna la circumstància que son iaio, Santiago Omella, resident a Castelló, i sa germana Rosa eren uns «professionals» del Ball del Poll, quan aquest era aprofitat per poder afegir l'apreciat pollastre a l'escassa alimentació d'aquells anys. El jurat és format per l'Ajuntament i el vicari, mentre l'alguatir manté el pollastre (un magnífic exemplar criat al mas d'Arrufat) lligat dalt d'una vara guarnida amb alfàdaga.

Abans del ball es fa un menjar de germanor a la plaça

Celebració del Ball del Poll a Torredarques

i es ballen diverses dances tradicionals aragoneses.

L'any 1997, la comissió de festes de Torredarques va voler recuperar la tradició de «Ball del Poll». Els iaïos de la vila n'havien sentit parlar molt però la veritat és que ningú l'havia vist ballar. El grup La Birolla va destriar la melodia del ball gràcies a la informació recollida entre la gent gran i les

dades que tenien d'altres balls similars. L'estrena va ser un gran èxit.

L'any següent, la nova comissió no va considerar oportú mantenir el ball al programa. Un grup de torredarquins inquietos van triar la data del 21 d'octubre, dia de la independència de la vila (1791), per continuar amb aquesta tradició.

El dinosaure de Pena-roja, una femella

■ Lluís Rajadell

El dinosaure descobert a Pena-roja de Tastavins al desembre de 1996 és una femella, segons la hipòtesi que defensa el paleontòleg Rafael Royo, que ha estudiat a fons els fòssils del gran rèptil. Una ponència presentada per Royo a les XVII Jornades de la Societat Espanyola de Paleontologia, celebrades a Albaracín els dies 18, 19 i 20 d'octubre, planteja la teoria que la presència a l'exemplar desenterrat a Pena-roja d'una vèrtebra caudosacra sense fusionar es deu a que era una femella.

Aquesta vèrtebra tindria,

segons Royo, la finalitat de donar a la femella més mobilitat a la cua per a pondre els ous i per a la còpula amb el mascle. Un altra de les conclusions de la investigació és que estem parlant d'un exemplar adult.

El descobriment fa quatre anys, gràcies a la prospecció d'uns afeccionats a la paleontologia de Fondespata, de restes d'un dinosaure a Pena-roja va permetre fer una profitosa excavació dirigida per la Universitat de Saragossa. El treball va permetre descobrir setanta ossos articulats i ben conservats d'un dinosaure

d'una espècie desconeguda. L'articulació dels ossos dels malucs enrera va ser un dels aspectes més rellevants del descobriment.

El *Tastavinsau*, un gegant que va viure a Pena-roja fa 110 milions d'anys, media 25 metres i pesava 15 tones. En cas de perill, s'eixecava sobre les potes de darrera i es convertia en una mole furiosa de 12 metres d'alçada.

Les restes del dinosaure i una rèplica sencera de l'animal s'instal·laran al museu que es projecta construir a Pena-roja i que s'integrarà a la ruta Dinopolis.

El català a l'ensenyament al Baix Bergantes i a l'Alt Mesquí

■ Artur Quintana

En aquestes dues valls, que comprenen les sis localitats d'Aiguaviva, la Ginebrosa, la Canyada, Bellmunt, la Torre i la Codonyera, la situació de la llengua catalana no és gaire bona, i en alguns casos és francament crítica, com ara a la Canyada, on, dels sis infants que van a escola, cap no parla català, encara que és possible que l'entenguin, o a Aiguaviva, on, de 78 alumnes, només 16 parlen català, si bé també és possible que uns quants més l'entenguin –a totes dues localitats hi ha hagut immigració, que ha estat especialment forta a Aiguaviva en aquests últims anys. Enlloc no hi ha ensenyament de català, però el català hi és present –i valga la paradoxa– a l'ensenyament.

Al Mesquí s'han editat enguany dos llibres, d'agradable lectura i esplèndid grafisme, dins del projecte anomenat «Aula abierta» per a l'estudi a les escoles especialment de l'entorn físic, però també social, dels alumnes, i on el català té un certa presència. Es tracta d'un llibre de text, en castellà, –Zorrilla Alcaine, Fernando: *Mezquín-Matarranya. Un recorrido por su medio natural*. Caspe: Omezym, 93 p.– on es descriu la geografia física i humana, la flora i la fauna del Mesquí –i del Matarranya–, i en fer-ho es donen sovint els topònims, els noms dels vents, així com els dels animals i les plantes també en català. Aquest llibre de text va acompanyat d'unes fitxes per als alumnes –*El Mezquín-Lo Mesquí. Fichas didácticas*. Caspe: Omezym, 36 p.– on es fa un ús del català semblant al que se'n fa al llibre de text i, a més, s'hi presenta a gairebé cada pàgina una petita secció, titulada encertadament

«No amagos la llengua», en la que s'inclouen diverses breus mostres de la literatura popular catalana de l'Aragó –refranys, endevinalles, embarbussaments, etc. La llengua hi és anomenada pel seu nom, «catalán», i l'ortografia és com cal.

Al Baix Bergantes, a l'escola de la Ginebrosa, des del curs escolar 1997-1998, els mestres Silvia Hernández Paniello, Enriqueta Mir i Pietro J. Cucalón Miñana, enduts pel seu alt grau de sensibilitat i responsabilitat pedagògica, han anat posant les bases per a un ensenyament contrastiu, especialment dins l'àrea de llengua castellana, però no només, aprofitant positivament el bilingüisme castellà-català dels alumnes i el seu entorn, i no pas negativament com encara es fa a moltes altres escoles amb alumnat i entorn bilingüe a l'Aragó. Mestres i alumnes de l'estudi de la Ginebrosa van elaborant una gramàtica del català local, afegint-hi també les formes més generals si aquestes divergeixen de les locals, i tot això a través de la reflexió i la comparació constants entre la llengua d'ús oficial, el castellà, i la materna catalana, i amb una metodologia activa i constructivista –l'alumne participa directament en el projecte i hi troba funcionalitat, veu que li serveix el que fa i aprèn. Tot plegat li permet d'adquirir seguretat en les dues llengües i no inseguretat en la una i l'altra, com passava abans, i, a més, amb aquesta activitat es fomenta el respecte per la diversitat lingüística i cultural per part de l'alumnat, tal com recomanen la Constitució i l'Estatut.

Esperem que aquest exemple

Iglesia Parroquial de la Ginebrosa

de mestres i alumnes de l'estudi de la Ginebrosa trobe acollida també a altres centres educatius de l'Aragó. Podeu trobar informació detallada sobre aquest projecte, amb una

versió de la gramàtica del català local de la Ginebrosa que van construir, a la pàgina web de l'escola:
<http://adigital.pntic.mec.es/~laginebr/>

El català a l'escola

La Comarca, 28 setembre al 4 d'octubre de 2001

El «Dia Europeu de les llengües» es va celebrar el passat 26 de setembre. Objectiu: promoure l'aprenentatge dels idiomes entre els habitants dels quinze països integrants de la Unió Europea. Propòsit que sona a música celestial en un país com Espanya on el sistema educatiu no pareix (o no interessa) trobar la fórmula adequada per resoldre aquest tema. Els experts consideren que els joves haurien de ser trilingües, es a dir, dominar a més de la llengua materna, dues llengües estrangeres. Però és evident que estem molt lluny d'aquesta fita. Sense anar més lluny aquí, al Matarranya, no tenim ni garantit l'estudi acadèmic de la nostra llengua materna. Les classes del català són molt limitades i allí on es programen ho fan en detriment de les de castellà. Sembla que es pretenga que els alumnes no aprenguen la seua pròpia llengua.

La nova consellera d'educació hauria de plantejar-se, amb serietat i rigor la solució d'una qüestió que les poblacions de la Franja situades al nord-est i sud-est d'Aragó no tenen resolta.

El català hauria d'ensenyar-se a totes les escoles!!

MPSC

Esfera

Esfera. Traspunt en la serena, és el segon poemari que ha publicat l'escriptor freixnedenc Juli Micolau Burgués, editat per l'Associació Cultural del Matarranya dins la seua col·lecció «Lo Trull».

Juli Micolau s'havia donat a conèixer com a escriptor a través de la seua inclusió a la primera antologia de la nova poesia aragonesa titulada *Memòria de la set* (1992) i, més tard, a la revista *Sorolla't*. També ha escrit a altres publicacions: *L'Eixam*, a *Kalat-Zeyd* i al *Boletín del Centro del Centro de Estudios Bajoaragoneses*.

El ressò de les primeres composicions animen a l'escriptor a presentar el poemari *Manoll* al Premi Guillem Nicolau el 1996, convocat pel Departament de Cultura del Govern d'Aragó i que va guanyar un any més tard.

En este darrer treball, que prologa l'Esteve Betrià, argumenta que mentre en el seu primer poemari *Manoll* predominaven les «indagacions poètiques volgudament relacionades amb el compromís cívic» i també la veu del «seu jo més íntim i personal», en *Esfera*, «la reflexió poètica al voltant de la llengua és el centre de gravetat, la motivació primera i última», encara que el «seu llenguatge poètic... no sempre resulta fàcil de resseguir, almenys des del racionalisme dominant». El desaparegut Desideri Lombarte i el mequinensà Hèctor B. Moret, van motivar al freixnedenc a iniciar-se en la poesia, des del primer moment va mostrar-se disposat a recuperar la pròpia llengua com bé diu en els seus versos: «Prenc les paraules de les converses/ i amb el lleute les elevo a l'alegria/ de conèixer-les».

Carles Sancho

Pena-roja tindrà un accés en condicions

■ Lluís Rajadell

La Diputació General d'Aragó (DGA) s'ha compromentut a construir un nou pont sobre el riu Tastavins a Pena-roja per a substituir el que la riuada d'octubre de 2000 va deixar seriament deteriorat. L'obra, que no s'emprenrà fins a l'any 2002, costarà 180 milions de pessetes.

El conseller d'Obres Públiques, Javier Velasco, va presentar el projecte del nou viaducte per a salvar el Tastavins a Pena-roja a l'agost de 2001. Tant l'Ajuntament com els veïns que van acudir a la presentació de l'actuació prevista van valorar positivament el disseny previst per a l'obra.

Javier Velasco va comentar a Pena-roja que el pont que permet salvar el Tastavins a la carretera d'accés al poble va quedar tan deteriorat per la riuada que necessitava una forta inversió. En lloc de reparar este pas, la Conselleria ha optat per fer un viaducte nou que donarà satisfacció a les demandes del poble. El pont descansarà en pilars i l'alçada sobre el riu serà d'onze metres. Tindrà, segons Velasco, capacitat més que suficient per a drenar qualsevol riuada per

Pont sobre el riu Tastavins a Pena-roja

gran que siga.

El pont nou respon a la demanda unànime dels veïns de Pena-roja, que estan convençuts que l'actual pont de la carretera d'accés al poble va ser el responsable de la destrucció parcial de l'antic pont sobre el Tastavins, que va ser arrencat i inutilitzat per la riuada.

L'Ajuntament ja va advertir al novembre de 1997 en una carta a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre avisant que el pont de la carretera podia ser «insuficient» per a donar pas a l'aigua del Tastavins en cas de pluges copioses.

El projecte de la DGA inclou fer un viaducte una mica aigües

amunt de l'actual pont, desmuntar i retirar el pont de la carretera i restaurar l'antic, que va quedar destruït per la riuada d'octubre de 2000. Preveu, a més, restaurar i condicionar l'entorn del santuari de la Mare de Déu de la Font, que va quedar danyat per la creixcoda del riu ara fa un any.

El pressupost de la DGA de 2002 inclourà una partida de 100 milions de pessetes per a iniciar el pont nou i les actuacions previstes al voltant de la Mare de Déu de la Font. El projecte podria eixir a concurs a finals de 2001 o principis de 2002.

Els afectats per la riuada, queixosos

Els propietaris de les finques que van quedar greument danyades o destruïdes per la riuada de l'any passat al Matarranya es mobilitzaran per a demanar ajuts de l'Administració. Segons una colla d'agricultors de Maella afectats per les inundacions, ni el Govern central ni la DGA s'han interessat per la situació en la qual van quedar moltes explotacions agràries de la conca del Matarranya.

La creixcoda del Matarranya i dels seus afluents es va emportar per davant collites, plantacions i, en ocasions, fins la terra fèrtil i tot. Moltes finques van quedar tan deteriorades que son irrecuperables i posar moltes altres en producció costarà una dècada.

Mentre els desperfectes a les infraestructures públiques, com carreteres, camins i conduccions d'aigua, s'han reparat en la major part, les pèrdues en finques particulars encara esperen una solució.

Les principals destrosses es van produir a la conca mitjana i baixa del Matarranya, a pobles como Massalió, Maella, Favara i Nonasp. Agricultors d'estos municipis promouen una comissió d'afectats que reivindiqui ajuts específics a l'Administració per a recuperar les explotacions agropecuàries destrossades per les inundacions.

FECSA-ENDESA

És coneguda per tota la comarca del Baix Cinca la postura que *La Voz del Bajo Cinca* –i el seu director– manté contra qualsevol cosa que faci referència a la normalització de la llengua catalana a l'Aragó. Postura combativa, òbviament. I no l'amaga. No és cap secret. Alguns camins a l'Editorial ha manifesta la seua opinió. Pocs però rotunds. Altres camins –molts– deixa que parle per ell el seu cunyat, Àngel Hernández –president, quina casualitat! de la FACAO–. I molt a sovint, des de fa molts anys, sota el pseudònim de **Flavio**, burxa, ataca i ridiculitza qualsevol cosa que faja referència al català. N'hi ha per escriure un llibre.

La seua labor permanent de desinformació –en el tema de la llengua catalana, matisem– va acompanyada d'un missatge subliminal, a vegades, i descartat, altres, del perill d'invasió de les *hordes pujolianes* sobre la Franja a qui, suposadament, la gent que defensem la llengua catalana estem preparant el terreny.

El passat dia 30 d'agost, a la secció LA PREGUNTA DEL MILLÓN, en ocasió que FECSA-ENDESA està fent les factures en català –bravo!– manifesta: «**A cas perta-nyem ja a Catalunya, i nosaltros sense enterar-mos?**»

En efecte: no s'ha enterat que FECSA-ENDESA és més sensible que el seu periòdic davant el tema del català, no s'ha enterat que parlem català, ni que la R.A.Española ho diu, no s'ha enterat que la Universitat de Saragossa també ho diu... De quantes coses no s'ha enterat? De totes les que no li interessa enterar-se, ni més ni menys.

Josep Galan

Eix del Cinca La cançó de mai acabar

■ **Jaume Casas**

El passat 8 d'octubre van tornar a començar les obres de reparació i construcció de la carretera Fraga-Albalat, en els trams Albalat-Bellever i Osso-Saidí fins al punt quilomètric 6 de Saidí a Fraga– paralitzades durant més de sis mesos per desavenències econòmiques– després que la DGA va rescindir el contracte amb l'empresa adjudicatària d'aquest tram i haver-lo tomat a licitar al mes de setembre. El Director General d'Obres Públiques, José Luis Abad anuncià en visita a Fraga que l'obra pot estar acabada per a cap d'any. Aquest tram, de 22 km, junt amb la resta de l'Eix del Cinca devia haver estat acabat per al passat mes de juny.

La Direcció General de Carreteres del Govern d'Aragó i la UTE CYOPISA-Hermanos Caudevilla van acabar paralitzant les obres d'execució del tram Saidí II-Albalat de Cinca, de la carretera A-1234 Fraga-Montsó i rescindint el contracte que lliga ve a les dues parts, després que l'empresa reclamés un defecte d'obra en el projecte i entaulés amb la DGA una negociació per modificar el projecte i incrementar el pressupost amb què es va adjudicar. Una negociació que, finalment, no va arribar a bon port, cosa per la qual, com va assenyalar Javier Velasco, «ens hem estimat més arribar a un acord

Un dels trams ja acabats de la carretera de Saidí

per tal de rescindir el contracte, perquè el nostre màxim interès és acabar l'obra quan més aviat millor, en benefici dels veïns de la zona i dels usuaris de la carretera. Podíem haver apurat la negociació i fins i tot entrar en la via judicial, però això ens hagués suposat perdre diners i temps». Aconseguit l'acord, l'UTE-COPYSA-Hnos. Caudevilla acabarà d'instal·lar el pont sobre el barranc de la Clamor i cobrarà 323 milions de pessetes per les unitats d'obra executada. Les obres restants sortiran a licitació per un pressupost d'uns 300 milions. Segons Javier Velasco, «els treballs de moviments de terra i reposició de serveis estan pràcticament acabats. Pràcticament només falta el vessament de l'asfaltat. Crec que per a cap d'any pot estar ja la primera capa d'as-

falt, amb la qual cosa ja s'hi podrà circular amb normalitat i, passat l'hivern, s'hi podrà llançar la segona capa».

Problemes de senyalització

Aquesta situació de provisió en que pot quedar la carretera en els primers mesos d'ús, preocupa molt seriosament als alcaldes d'Ossó i Saidí, Antonio Romero i Teresa Font, respectivament, els quals reclamen una senyalització de superfície sobre la primera capa d'asfalt per a evitar molts accidents que podria provocar, especialment de nit, l'absència de ratlles centrals i laterals durant la tardor.

Els cost final d'aquesta actuació, que abasta noranta quilòmetres de carretera, és de quatre mil milions de pessetes.

L'alcalde de Fraga, Vicent Juan, va mostrar la seua satisfacció «per l'acord alcançat que permetrà concloure el condicionament d'aquesta carretera» i va valorar molt positivament el treball realitzat des de la Conselleria d'Obres Públiques, «ja que el ritme de les obres ha estat excel·lent, cosa que ha permès acabar pràcticament en un any una actuació que era bàsica per tal de millorar les comunicacions d'aquesta comarca amb la resta de la província».

Variante de Saidí

Dels fanatismes, *libera me domine*

■ Josep San Martín

L'onze de setembre tornàvem a quedar colpits, un cop més, per l'acció d'uns fanàtics sense mesura. Tot i que la història està sembrada de conseqüències tràgiques sembrades per fanatismes ideològics que es creuen en possessió de la veritat absoluta, sempre sobta comprovar-ne els horribles resultats. El mateix onze de setembre recordàvem el poble xilè, immolat amb l'ajuda del poderós Estat Americà que, el mateix dia, vint-i-vuit anys després, rebia la fuetjada esgarrifosa de la barbàrie destructora.

Però tinc que reconèixer que –personalment– d'aquest acte de salvatgisme em va impressionar molt especialment el fanatisme cec, metòdic, fred, calculat, irracional... que impulsava individus amb un nivell cultural, sembla que apreciable, a una aniquilació apocalíptica de la pròpia vida. Allò de «morir matant» em semblava més apropiat per a persones acorralades, que ho tenen tot perdut, que hi tenen poc a perdre... No semblava pas el cas dels terroristes en qüestió –fa l'efecte que la cultura hauria de ser un escut protector davant certes irracionalitats–.

Però un comentari que em va fer una amiga, em va ajudar a resoldre els dubtes existencials:

–Mira, això és com astí, a Fraga. No hi ha persones que, tot i tenir una certa cultura, s'afanyen a defensar, en contra de tots els principis i autoritats lingüístiques, que la llengua que parlem no és el català?

Ves per on! No m'esperava la comparació, però em sobtà l'agudesia!

Tanmateix, no ens cal trencar gaire el cap per veure que el fanatisme no és sols distinció dels pàries, dels desarelats: Els cultes nazis alemanys van inventar els camps d'extermini. L'Estat Jueu actual, un poble que ha patit a la seva carn el genocidi, tracta els palestins sense el més mínim respecte pels drets humans. Massa fanatismes... Continuarà la irracionalitat presidint la història?

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

IV Jornades Cinga 2001 «Immigració al Baix Cinca»

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA celebrarà les Jornades *Cinga* el proper dissabte 10 de novembre. El programa consta de dues parts: una de matí i tarda, al palau Montcada, centre cultural de Fraga; i l'altra, al vespre, al Col·legi Públic Miguel Servet, ubicat al casc històric de la mateixa població.

A les deu del matí i després de l'obertura del president de l'IEBC-IEA, Josep Galan, Andrés Sánchez i Maribel Lastanosa, membre de la junta i secretària de «El Puente-Lo Pont» (associació dedicada a la immigració a la comarca del Baix Cinca) respectivament, parlaran de les característiques, objectius i actuacions de l'entitat. A tres quarts d'onze, Manuel Quilez, llicenciat en Geografia i guanyador de la X Beca d'Investigació «Amanda Llebot» 1999 de l'IEBC-IEA, exposarà les dades més significatives de la seva recerca (*Immigrants i temporers estrangers al Baix Cinca*). A migdia, Paco Bailo, mestre del Col·legi Públic Miguel Servet i Josep Lluís Cruz, col·laborador de l'Associació de Mares i Pares d'alumnes de l'escola, parlaran sobre l'emigració i educació al Baix Cinca. A més, a tres quarts d'una, Josep Maria Serra, professor de psicopedagogia de la Universitat de Girona, desenvoluparà el tema L'aprenentatge de les llengües en un sistema escolar bilingüe.

Per últim, a les set de la tarda, el dermatòleg i gastrònom palestí Salah Jamal presentarà la ponència *És possible la convivència al nostre país en una societat multicultural?* Seguidament i a l'escola pública Miguel Servet, ens oferirà un àpat basat en la cuina mediterrània àrab (preu aproximat 2.000 PTA. –cal confirmar l'assistència als telèfons 974453635 o 974473611–).

Les jornades de conferències *Cinga* s'han celebrat sense interrupcions des de 1998 amb l'objectiu de proveir d'articles l'anuari del mateix nom. En aquesta quarta edició, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA ha considerat oportú tractar el tema de la immigració a la nostra comarca. Enguany l'IEBC-IEA compta amb la col·laboració de l'Associació «El Puente-Lo Pont», l'Ajuntament de Fraga i el CP Miguel Servet.

Pep Labat

JORNADES CINGA 2001 «Immigració al Baix Cinca»

Dissabte 10 de novembre de 2001 • Palau Montcada i CP Miguel Servet. Fraga (Osca)

Palau Montcada

10 h. Obertura de les jornades a càrrec del president de l'IEBC, Josep Galan.

10 h a 10'45 h. Associació «El Puente-Lo Pont»: *Característiques i objectius* per Andrés Sánchez (membre de la junta de «El Puente-Lo Pont») i actuacions per Maribel Lastanosa (secretària de «El Puente-Lo Pont»).

10'45 h a 11'45 h. *Immigrants i temporers estrangers al Baix Cinca* per Manuel Pinos Quilez (llicenciat en Geografia, guanyador de la X Beca d'Investigació «Amanda Llebot» 1999).

11'45 h a 12 h. Descans.

12 h a 12'45 h. *Emigració i educació al Baix Cinca* per Paco Bailo (mestre del CP Miguel Servet) i Josep Lluís Cruz (col·laborador de l'AMPA del CP Miguel Servet).

12'45 h a 13'45 h. *L'aprenentatge de les llengües en un sistema escolar bilingüe* per Josep Maria Serra (professor de psicopedagogia de la Universitat de Girona).

19 h a 20 h. *És possible la convivència al nostre país en una societat multicultural?* per Salah Jamal (dermatòleg i gastrònom palestí).

CP Miguel Servet

20'30 h. Sopar de cuina mediterrània àrab a càrrec de Salah Jamal (dermatòleg i gastrònom palestí) i amb la col·laboració de Ramon Bosch.

Preu: 2.000 PTA. aproximadament (cal confirmar l'assistència als telèfons 974453635 o 974473611 abans del dia 8 de novembre).

Organitza: Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA.

Col·labora: Associació El Puente-Lo Pont • Ajuntament de Fraga • Col·legi Públic «Miguel Servet»

Els premis de la Cultura a la Franja celebren la segona edició

■ Redacció

L'any passat es van celebrar per primera volta, a Fraga, els Premis Jaume I de la Franja de Ponent, premis que atorga la xarxa de Casals Jaume I de la Franja a aquelles persones, col·lectius o entitats que han destacat en la defensa de la nostra identitat, tant a les comarques de la Franja com al conjunt de territoris de cultura catalana.

Enguany la Gala de Lliurament es farà a Calaceit (el Matarranya) l'1 de desembre, però des del 23 de novembre i fins al 2 de desembre aquesta vila acollirà la Setmana dels Jaume I, un pas endavant per aixecar el nivell de l'activisme cultural a les nostres comarques.

Els premiats

L'any passat foren premiats la Rondalla de la Penya Fragatina, el grup «Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries», l'escriptor Il·lustrat Josep Anton Chau-

vell, Josep Galan, president de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, Francisco Beltran, exalcalde de Fraga i el grup de rock del Matarranya «Los Draps». Enguany els guardons del rei Jaume I seran lliurats a la cantant Núria Feliu, a Jaume Piqué del bar cultural Jimmy&Jazz d'Igualada, a l'historiador i professor de gastronomia Jaume Fàbrega, al professor fragatí Francesc Ricart, el cantautor fragatí Àngel Soro i l'historiador calaceità Joaquim Monclús.

El sopar es farà la nit de l'1 de desembre a la Fonda Alcalà de Calaceit, s'iniciarà amb la presentació del disc Crit i Cant editat pel Jimmy&Jazz d'Igualada. En la vetllada actuaran la violinista calaceitana Aurora Fontoba, el cantautor Àngel Soro, la rapsode Zoe Sindreu i la colla de Grallers de Gandesa.

La setmana dels Jaume I

Al llarg de la setmana hi haurà

GUILLEM XACON

Jaume Fàbrega, historiador i professor de gastronomia

tota mena d'actes a la capital cultural del Matarranya, com una Trobada dels Casals Jaume I de la Franja de Ponent, dues visites guiades per una historiadora a la vila de Calaceit, tres exposicions; es presentaran dues novel·les, *Marina* de Gemma Pasqual i Escrivà, i *L'home mort* d'Alfons Cervera, premi Ciutat d'Elx 2001.

Dins l'àmbit de la literatura destaca la Trobada de Poetes de

Frontera amb l'epicentre en el poeta mequinensà Hèctor Moret i el debat «La Supervivència de la Cultura Catalana a la Franja de Ponent». També donaran sendes xerrades l'historiador Joaquim Monclús, Vicent Martínez-Sancho, president d'Acció Cultural del País Valencià i la Núria Feliu ens oferirà el recital de poesia *Desvetllant Poemes*.

ESTAMPES RIBERENQUES

El gal·lès resisteix

■ Àngel Huguet / Menna Medi Jones

Recentment vam participar en una breu trobada a la Universitat del País de Gal·les, concretament a la ciutat de Bangor, situada al nord-oest del país. Contràriament a la percepció d'homogeneïtat lingüística i cultural que des de l'exterior es pot tenir del Regne Unit, sobta descobrir com a **Cymru** (aquest és el nom del País de Gal·les en gal·lès) les tradicions, la llengua i la cultura pròpies es mantenen ben vives.

Pel que respecta al gal·lès, i malgrat la històrica pressió que l'anglès ha exercit, s'ha de remarcar que encara un 20% de la població el parla de manera habitual, si bé és cert que mentre a determinats territoris al nord i a l'oest, on l'agricultura i la ramaderia segueixen sent activitats bàsiques, el percentatge de persones que l'usen supera el 70%, més al sud, a les ciutats més importants i a les valls industrials, aquest percentatge es redueix per sota del 10%.

L'estatus de llengua oficial, juntament amb el fet que el gal·lès

sigui ensenyat i utilitzat al llarg de tot l'ensenyament obligatori, bé com a primera o com a segona llengua, té com a conseqüència directa que avui per avui el percentatge més alt de parlants es trobi entre els 3 i els 15 anys.

Paral·lelament, l'existència d'una emissora de ràdio, d'un canal de televisió, d'un diari nacional, a més de molts altres d'àmbit local i de revistes adreçades a nens i nenes o a la gent gran, d'un gran nombre de grups de música gal·lesa, etc., i una presència important a la Universitat i a l'administració, garanteixen una pervivència i un futur que fins fa pocs anys es posava freqüentment en dubte.

Si tot això ha estat possible al Regne Unit, on la llengua franca més internacional, l'anglès, ha cedit determinades parcel·les al gal·lès i on a d'altres territoris que el conformen (Irlanda del Nord, on hi ha un 9% de parlants de l'irlandès, i Escòcia, on el gaèlic es manté en estat de pura latència amb un 1,4% de parlants) s'estan duent a terme experiències de recuperació similars, potser no resulta massa utòpic pensar en la viabilitat d'un Aragó realment trilingüe on el desenvolupament d'accions que potenciïn la presència i el coneixement de l'aragonès i del català no siguin vistes com una agressió cap a la integritat i la pervivència d'una llengua, també nostra, com és la llengua castellana.

Bangor/Bellver, setembre de 2001

Josep Lluís Cruz Cubells, coordinador de les Associacions de Pares d'A

«És urgent l'estabilitat dels p

Josep Lluís Cruz, un fragatí amb vuit anys de residència a la nostra ciutat, va nàixer, no obstant, a Barcelona ara fa 44 anys. Treballa com a metge al CAP Onofre Cerveró de Lleida. Casat amb una grausina porta els seus fills al CP Miguel Servet, de Fraga, l'APA del qual presideix.

P. Què va passar a començament del gener de 1999, Josep Lluís?

R. Que 25 Associacions de Pares d'Alumnes de la Franja van donar a conèixer un Manifest demanant una sèrie de coses a la DGA.

P. Hi va haver algun motiu especial?

R. La imminència de les transferències d'ensenyament des de Madrid. El conveni amb el MEC podia perillar, o, quan altre no, nosaltres ho vèiem així. Se cernia un greu interrogant sobre les partides de diners per a l'ensenyament del català.

P. Estaveu organitzats en aquell moment?

R. No. Va ser tot espontani. Des de l'Institut Ramón J. Sender es va convocar les Associacions de Pares de Fraga, i, tot seguit, les de la Franja, amb la resposta que ja he esmentat.

P. Quins eren els principals punts reivindicatius d'aquest document?

R. Jo els reduiria a quatre: *currículum*, professorat, valoració acadèmica i relacions amb Catalunya. En aquell moment encara no s'havia constituït la Coordinadora. Recordo que la gent de la Llitera venia preparada i va ser un dels motors de la seua constitució. També recordo que certes persones se sorprenien al veure que es parlava igual al Nord que al Sud de la Franja. La tasca era engrescadora i agradable alhora.

Sobre el *currículum* demanàvem que la part que pertoca al català estigués inclosa dins del *Currículum*-marc aragonès. El professorat de català, sense reparar en hores i sense compensació econòmica, n'han elaborat un, des de P-3 fins a Batxillerat, que està en mans del Departament d'Ensenyament esperant que s'aprove. Que s'aprovarà.

P. I sobre el professorat?

R. Demanàvem que es regulés d'una vegada per totes el tema dels concursos. Actualment, els professors «gaudeixen» d'un interinatge que ja no toca. A alguns encara els paguen els ajuntaments. Demanàvem la creació de places, places que ja existien però que no estaven reconegudes. Això es farà segurament el 2002. La resta, les que es vagen necessitant, s'hauran de crear.

P. La supervisió de places, de

Certes persones se sorprenien al veure que es parlava igual al nord que al sud de la Franja.

la seua creació, és cosa de la DGA...

R. Les places que funcionen havien estat demanades fins ara pels ajuntaments, les associacions de pares o les direccions dels centres. La Coordinadora considera un dret estudiar català i no cal que els ajuntaments, les associacions de pares o les direccions ho vagen demanant. S'hauria de fer d'ofici. On es necessiten es creen. A Graus –pels de Benavarri– o a Casp –pels de

Maella– no ho demana ningú i les classes s'acaben al poble. En alguns pobles de la Ribagorça no tenen professor de català perquè ningú ho ha demanat.

P. El salari dels mestres és el que els pertoca?

R. Actualment els estan equiparant amb els altres i el professorat d'alguna manera ja està legalitzat, ja que, fins ara, no tenien pes, pràcticament, sobretot els de Secundària. El ritme de normalització de la situació del professorat va d'una forma estranya. Fixa-te'n que un Departament de Llengües no va estar creat fins a l'any passat. De Llengües, en plural.

P. També demanàveu l'equiparació, l'homologació de títols, oi?

R. Els nens en acabar els estudis no tenen cap titulació. La Generalitat no pot homologar ni equiparar res des del

Alumnes de la Franja d'Aragó (CAFA)

professors de català»

moment que no hi ha currículum. Ara no consta a l'expedient ni res el català estudiat. Com a màxim, en alguns instituts, com és el cas de Fraga o de Tamarit, fan constar la nota mitjana. Això és tot.

L'aprenentatge del català a l'escola millora el rendiment de l'alumne.

P. I amb allò de les fronteres obertes... a què us referiu?

R. Les relacions amb Catalunya han de ser de fronteres obertes. Amb les transferències es van produir algunes traves que abans no existien.

P. Com ara?

R. Com ara el treball amb el SEDEC, que hauria de ser més fluid, el tema de les matrícules, els projectes de col·laboració amb altres col·legis catalans... hi ha hagut traves, se n'està parlant, s'estant solucionant i s'està tornant a la, diguem-ne, normalitat.

P. Tornem al principi: està consolidada la Coordinadora?

R. En una primera fase hem creat una Junta organitzadora, hem donat un nom a la Coordinadora, hem agrupat a 32 Associacions de Pares i hem aconseguit el treball i la cooperació d'alguns voluntaris de la zona nord-Tamarit i la zona Centre/Sud-Fraga.

P. En una segona fase...?

R. En una segona fase, i considerant que hi ha diferents sensibilitats, diferents ritmes i diferents realitats -col·legis veterans en la lluita, col·legis novells- vam considerar que la informació i la formació eren vitals, de forma que a través d'unes Jornades a propòsit del 15è aniversari de la introducció de l'ensenyament del català i al llarg del 2000 hem dut a terme una sucosa tasca per formar i informar.

P. I al 2001?

R. Durant el 2001 hem fet arribar a una sèrie de localitats el contingut del llibre del Dr. Àngel Huguet -*Dues millor que una*-: la tesi central és que la introducció del català a l'escola no perjudica de cap de les maneres a la llengua castellana i que l'aprenentatge de dues llengües, títol del llibre, millora el rendiment de l'alumne. Això ha estat ben entès per la

majoria dels pares i mares i, d'aquesta forma estem aconseguint resoldre aquests problemes de ritme, de realitats i d'objectius de què hem parlat.

P. Sembla haver anat tot la mar de bé...

R. Ho sembla però no ha estat fàcil: hem aconseguit un consens sobre el manteniment de l'assignatura i el dret d'estudiar-la i hem donat eixida de forma consensuada al tema de l'ensenyament en català, que va produir fortes discrepàncies entre la nostra gent i amb l'anterior consellera, amb amenaça de boicot si s'assumia encara que fos mínimament, la possibilitat de fer classe en català.

Som partidaris de la voluntarietat de l'ensenyament del català.

P. I com ha quedat?

R. Amb l'acord per part de tots que els centres escolars prendran les seues decisions en funció de la maduresa en l'assumpció del problema. Si

algun centre o institut decideix fer classes en català és perquè així ho hauran decidit els seus membres.

P. El canvi de consellera ha afectat els acords?

R. Pensem que no. Els acords es ratificaran i el que queda pendent s'aclarirà.

P. La CAFA quins plantejaments té sobre la Llei de Llengües que el Parlament ha d'aprovar?

R. Hem fet aportacions en base als nostres principis: hem parlat del dret, de la llengua catalana, i de l'ensenyament en català.

P. I sobre el tema de la voluntarietat o obligatorietat?

R. Ens hem manifestat a favor de la voluntarietat: en aquest moment no considerem oportuna l'obligatorietat però, en un futur, quan la societat estiga més madura, haurem de replantejar el tema cap a una normalització sense matisos. De moment, no es vol obligar, però també hem demanat que el que vulgui estudiar català o en català que ho pugui fer a fons, una llei simètrica amb el castellà.

P. Que tots ho puguem veure ben prompte.

D. Sarrau

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT ESTUDIS DEL BAIX CINCA

La casa de Frares Hospitalers a Torrent de Cinca

Ramon Roman

Recopilació de documentació dels segles XII i XIII sobre la donació del castell de Torrent de Cinca als frares hospitalers. Les disputes amb les viles de Fraga i Mequinensa, així com els conflictes de límits amb les viles de Canals i Torralba, avui desaparegudes.

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
La casa de Fraga a Barcelona

Quadern de notes sobre l'urbanisme de Fraga

Antoni Berenguer / Ramón Espinosa

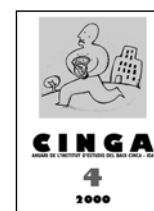

Meravellós, amè i pedagògic treball sobre l'expansió des del nucli històric, i a partir dels barris medievals originals -jueu, àrab i cristià- fins arribar a l'extraradi i al riu. Documentació acurada que abasta l'Edat Mitjana i els segles posteriors fins a l'actualitat.

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Ajuntament de Fraga

Cinca 4

Psicologia i identitat lingüística

Recopilació de les ponències de les Jornades sobre psicologia dins el III Congrés de Cultura Catalana, realitzades a Arenys de Mar, Mequinensa i Fraga. Les jornades es van dedicar a la guerra psicològica, el desemparament après i el sentiment de culpabilitat.

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Ajuntament d'Arenys de Mar

Javier Osés

Fa uns dies va morir Javier Osés, emèrit d'Osca, que, juntament amb Ambrosio Echebarría, en aquells moments bisbe de Barbastre, van ser els més bel·ligerants perquè les parròquies de parla catalana i el patrimoni artístic de la diòcesi de Lleida passessin a la diòcesi de Barbastre.

Els dos eren d'Euskalherria. Osés va nàixer a Tafalla (Navarra) i Echebarría, a Cebeiro (Biscaia). Des de les nostres terres, sempre s'ha mirat el País Basc amb molta simpatia i no sé si aquesta simpatia és recíproca.

En un volum sobre la història de Navarra que vaig comprar en un recent viatge a Pamplona, es narra l'intent de repartir-se el regne de Navarra entre castellans i catalans.

En el moment de la unió entre Catalunya i Aragó el 1137, el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV va heretar els problemes del regne d'Aragó. Navarra s'havia separat de l'Aragó, i el comte Ramon Berenguer IV va declarar la guerra als navarresos. La qüestió de Navarra va durar fins a finals del regnat de Jaume I.

Catalunya, durant aquell temps i durant molts anys, es va fer càrrec dels problemes de l'Aragó i els va defensar com si fossen una cosa seua. Aragó hauria d'estar agraït i defensar Catalunya com si fos també una cosa seua.

Sobre Javier Osés diuen que va ser un home obert al diàleg, comprensiu, sense dogmatismes innecessaris, partidari del diàleg amb ETA i que va estar a punt d'ésser nomenat bisbe de Bilbao. Un home d'aquestes característiques no quadra amb el seu comportament de cara al problema amb la diòcesi de Lleida.

Joaquim Montclús

Més de mil jóvens de la Llitera utilitzen l'autobús del «Voy y vengo» per anar de Festa Major als pobles de la comarca

■ Anna Enjuanes

Per segon any consecutiu, la Mancomunitat de la Llitera va posar en marxa el «Voy y Vengo» un programa per la joventut que vol anar de Festa Major segur. Un autobús recull als joves al seu municipi i els porta a la població de la Llitera que estigui de festa major i que participi del programa. Els joves han pogut anar a Albelda, El Campell, El Torricó, Binèfar, Esplús, Sant Esteve de Llitera, Tamarit i Vencilló. Amb iniciatives com aquesta es pretèn evitar accidents de tràfic.

Aquesta edició, desenvolupada entre juliol i setembre, requeriren el servici 1009 jóvens, dels vuit municipis adscrits. Encara que la dada global hagi baixat de 160 usuaris respecte de l'edició del l'any passat.

De cara a programar la propera edició, la Mancomunitat consultarà a joves, pares

Plaça de Binèfar

i ajuntaments per a buscar un major alicient al «Voy y Vengo» pensat per a joves de 14 a 23 anys.

El pressupost d'aquesta segona edició comarcal ha estat 1,2 milions de pessetes, de les que 500.000 les aporta la FEMP per que considera

innovador el projecte i de gran interès, 200.000 pessetes van a càrrec dels fons de la Mancomunitat i la resta són aportacions dels ajuntaments. Els jóvens paguen un abonament de 1000 ptes. per anar de festa a tots els pobles i 300 ptes per anar a la festa d'un poble.

Retorn del patrimoni eclesiàstic a la Franja?

Sí i no

■ Medardet

Als raders números de *TdF* es plantegen unes preguntes que voldria contestar. La primera és si és correcta l'expressió «devolució d'allò que és d'Aragó» referint-se als béns eclesiàstics dipositats al Museu Diocesà de Lleida. En aquest cas no és correcte, ja que ens referim a béns originaris de la Franja, que, llavors, eren d'esglésies del propi bisbat de Lleida.

Què us pareix un rebuscat «reubicació»? Puntualitzo: és de justícia que es reubiquin a l'Aragó, però **no és just** que passin de llarg per la Franja. O és que les nostres comarques no són prou

aragoneses als ulls de l'Església? O potser als seus habitants se'ls considera de *segona*?

I a la gran pregunta sobre si els béns eclesiàstics **tornaran a la Franja**, jo responc **sí i no**. No, si depèn de la decisió de l'Església o dels polítics. L'Església, que té tant poder (fàctic, mediàtic, econòmic...), per tenir-ne més encara, escombrarà cap a casa, és a dir, cap a Barbastre, tan pròxim a Torre Ciudad! Desgraciadament, l'estament religiós no ha tingut mai cap sensibilitat per les nostres comarques. Tampoc tornaran si ho han de decidir els

polítics perquè això de «béns eclesiàstics» és, per a la majoria, problemes religiosos d'unes comarques perifèriques d'on pocs vots s'hi pot traure.

Però **sí** que tornaran si tothom ix al carrer demanant justícia. Us imagineu milers de persones fent tres manifestacions a la vegada, a Fraga, a Tamarit i a Benavarri? O una de més gran a Barbastre o a Saragossa?

El «tots al carrer» hauria d'implacar tothom, oblidant o apartant diferències personals o col·lectives. I, tractant-se de béns eclesiàstics, que més encertat que acabar dient *amén*?

Tamarit en format audiovisual

■ Aleix Castellnou

El passat més de setembre van celebrar-se les festes de Tamarit. Cercaviles, gegants, capgrossos, actuacions musicals i tot un seguit d'activitats lúdiques es van donar cita en aquesta Festa Major que honora la Verge del Patrocini.

Es destacable que la Mancomunitat de la Llitera va contribuir a la festa possibilitant una exposició dels treballs presentats al VI concurs fotogràfic de la Llitera i fent efectiva l'entrega dels guardons d'aquesta edició de l'esmentat certamen fotogràfic. També és destacable la presentació d'un vídeo i d'un fulletó informatiu dels atractius de què disposa la comarca. Tant el concurs fotogràfic com la presentació del vídeo, el primer que es realitza a la comarca, i el fulletó informatiu són algunes de les

Vista de Tamarit de Llitera

iniciatives que des d'un temps ençà ha endegat la Mancomunitat de la Llitera amb la voluntat d'esdevenir un referent comarcal.

II Mostra de teatre a la Llitera

■ Anna Enjuanes

Les poblacions del Torricó, Tamarit de Llitera, Binèfar i Albelda acolliran de mitjans de novembre fins al desembre les actuacions de la tercera mostra de Teatre a la Llitera organitzat per l'àrea de Cultura de la Mancomunitat de la Llitera.

Més de 25 grups s'han presentat a la fase concurs i 10 han estat escollits per participar a la mateixa. Procedeixen d'Aragó i la província de Lleida. També hi ha sis grups de la fase exhibició que procedeixen de la Llitera i com a grup convidat hi ha la companyia Dispara Teatre. Una mostra que tindrà diferents estils, comèdies, drames, teatre innovador i teatre de laboratori.

Cada grup de la fase concurs ha rebut la quantitat de 75.000 ptes. pel sol fet de participar.

Vista general d'Albelda

També s'han establert tres premis, millor grup qualificat, 100.000 ptes, millor muntatge escènic, 50.000 ptes i un premi del jurat popular de 25.000 ptes. Hi haurà també condecoracions a la millor direcció, al millor actor principal, al millor actor de repartiment així com a la millor actriu principal i de repartiment.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Piu, piu, piu (qui no menja no viu)

■ Ramon Sistac

El món se'n va en orris, al carall. Els uns, els que no tenen res, veuen la destrucció del poc que els quedava mentre que els altres, que ho tenen tot, pateixen per si arribaven a perdre una engruna d'allò que els sobra. Per sort, ja hem deixat enrere la *neura* de la fi del mil·lenni, i els xerraires i profetes de torn ara callen, ja que no fóra estètic que la Humanitat s'extingís en una data tan poc assenyalada. Que els versicles de Nostradamus no els entén ni sa mare i, al capdavant, el comú de la gent està més pendent dels índexs del mercat hipotecari —que baixen— que no pas dels bombardejos sobre la població civil —que puguen—. Així de solidària és l'espècie, i això no ho canvia ni l'àntrax, ni Bin Laden, ni les germanetes de la Caritat.

És per això que, fart de comprovar que la gent pensa una cosa i en diu una altra, em vaga avui d'encetar un debat de fons, no condicionat pels esdeveniments més immediats. Es tracta de la nostra posició dins l'escala de la Natura, el nostre valor com a espècie, central o perifèrica, en el món que ens envolta. I m'hi fa pensar la constatació de la proliferació incontrolada i indis-

criminada, en les darreres dècades, de l'ésser més mesquí de la Creació: el pollastre.

Evidentment, no estic pensant en aquells gratapallers de casa, alimentats amb bon gra i pastures de tota mena (autèntic prodigi de reciclatge casolà): aquells que al poble elevem a la superior categoria de «galls». Penso més aviat en aquells animals anònims fills de gallines enganyades, nascuts per a l'engreix i el consum immediat, que ni tan sols han tingut l'oportunitat de convertir-se en uns digníssims ous ferrats. Animals de carn tova, sense esme, sense suc ni bruc. És aqueix pollastre que mengem electrocutat, perquè posat a la cassola es desfà, i la carn va per un cantó i els ossos per un altre. L'hem de carregar d'herbes, sal i pebre, ja que és més insípid que una bleda congelada. A més, diuen les males llengües que són nefastos per a la virilitat, a causa de les hormones de creixença que reben amb l'alimentació. Jo, que en definitiva sóc llatí i educat en una societat masclista, etc, etc, procuro no menjar-ne, pel que puga passar (tot i que sempre va bé poder carregar les culpes dels fracassos en els soferts pollastres).

Em demano si el nostre horitzó humà no és res més que una immensa granja de persones. El pollastre industrial representa —tal vegada— una poc engrescadora al·legoria del nostre destí com a espècie, en una època en què la demoscòpia substitueix la democràcia, l'espectacle la informació, la consigna el pensament. Fabricats en sèrie, menjarem de la mà que ens alimenta. I continuarem aplaudint els que s'autoproclamen bons.

Celebrat a Osca el III Congrés d'Aragonès

■ Júlia Llambert

Des de fa quatre anys, i amb un ritme de cada dos anys, se celebren a Osca i encontorns els congressos internacionals sobre la llengua i la literatura aragoneses. Enguany ha tingut lloc els dies 17 a 19 d'octubre a Osca i el 20 del mateix mes a Alquerza. Al programa s'hi anunciaven tres ponències, fetes per reconegudes figures de la romanística internacional, cinc sessions informatives sobre diversos treballs en curs relacionats amb l'aragonès, i 28 comunicacions (18 sobre la llengua i 10 sobre la literatura aragoneses), així com la presentació de cinc llibres de creació literària en aragonès i d'estudis sobre aquesta llengua. Tret de quatre o cinc comunicacions el programa s'ha acomplert. Han assistit al congrés una setantena llarga de persones, cosa que està força bé, i més tenint en compte l'absentisme –llegiu boicot, si us agrada més– que sol practicar l'hispanisme de la Universitat de Saragossa i la seva àrea d'influències enfront dels actes de foment i estudi de la llengua aragonesa. La majoria dels assistents al congrés eren aragonesos, amb presència menor d'alemanys, bascos, castellans, catalans, gascons, italians, russos i valencians.

D'entre les ponències voldria destacar les del romanista callarità Eduard Blasco Ferrer sobre la tipologia i classificació de l'aragonès, on aquest autor fa servir com a base del seu estudi exemples presos no només dels diversos parlars aragonesos, ans també de l'aragonès comú. Aquest darrer aspecte es molt important, perquè significa una clara valoració de l'aragonès comú, enfront del descrèdit a què el té sotmès gran part de la hispanística

–Alvar qualificava la llengua aragonesa d'«entelequia», i Frago en un treball sobre la literatura aragonesa es va negar a considerar-hi l'escrita en aragonès comú (com si algú, posem per cas, es negués a considerar Lorca dins de la literatura castellana perquè no va escriure en el parlar de Fuentevaqueros, sinó en castellà comú),... La ponència del romanista alemany Helmut Lüdtke va anar també en la mateixa línia d'en Blasco Ferrer, en situar en un pla d'igualtat l'aragonès amb les altres llengües romàniques.

Per raons evidents d'espai només em permetré de destacar algunes de les altres comunicacions d'aquest congrés. El professor Alecséi Yeschenko, del Centre Nordcaucasià d'Estudis Sociolingüístics de Pyatigorsk, va donar notícia de diversos treballs de traducció de l'aragonès al rus, i Thomas Gallmüller de Jena presenta els resultats d'una enquesta sobre les actituds del jovent d'Osca capital envers l'aragonès, amb resultats força positius per a aqueixa llengua, i que sorprendran a més d'un. Important i molt rica en suggerències fou també la comunicació de Chabier Tomás i Raül Usón sobre l'estandardització de l'aragonès. Una sessió informativa per part d'aquests mateixos autors, i una comunicació de Fernando Blas i Fernando Romanos van mostrar la precària situació de molts parlars aragonesos, on resulta difícil de trobar-ne parlants i en no pocs de casos ja només es pot recollir allò que la població actual recorda que deien els seus pares o avis.

De les comunicacions del congrés que d'alguna manera tracten també de temàtica cata-

lana, i en especial franjatina, són especialment importants les del projectes de recollida de la toponímia de la Ribagorça a càrrec de l'Institut d'Estudis Altaragonesos i la Universitat de Lleida, treball prou avançat i del qual se n'hi van presentar diverses monografies recentment publicades. En informar dels materials d'aragonès –uns 40.000 lexemes– recollits per Jean-Joseph Saroihandy de 1896 a 1913, i que hom es proposa de publicar, s'hi va indicar també que aquest lingüista basco-lorenès n'havia recollit altres tants de català pirinenc. Àngel Huguet, de la Universitat de Lleida, presentà una avaluació de l'educació bilingüe a l'Aragó, vàlida, evidentment, tant per a l'aragonès com per al català. Francho Nagore i Emili Casanova en sengles treballs sobre geografia lingüística van tractar també el tema de la frontera catalano-aragonesa.

El bon ritme de publicació de les actes d'aquests congressos –la dels dos anteriors ja són al carrer– permeten augurar que no trigarem a tenir a les mans les d'aquest darrer congrés.

Túrnez & Sesé guanyen el concurs de maquetes SONA9

■ C.T.

El duo instrumental i vocal Túrnez&Sesé han guanyat el concurs de maquetes SONA9 de cantautors de tot el nostre àmbit lingüístic, organitzat per la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. En aquest triomf hi té un paper destacadíssim en Desideri Lombarte i, en certa manera, la nostra Associació Cultural del Matarranya, doncs va ser amb motiu del disc d'homenatge al poeta de Pena-roja que en Daniel i en Xavi (i també en Jean-Pierre, el seu tècnic de so) van començar aquest camí. Felicitacions.

Actuació de Túrnez & Sesé

Setze anys d'ensenyament de català a l'Aragó

■ Gemma Torrent

Els inicis

L'any 1978 l'Ajuntament de Fraga demanà la introducció de l'assignatura de llengua catalana a l'institut d'Ensenyament Mitjà Ramón J. Sender d'aquesta localitat al Ministeri d'Educació i Ciència. La petició fou denegada al·legant manca de base legal.

Calgué esperar fins als cursos 1984-85 en què s'iniciaren les classes a dotze centres de la Franja.

No fou, però, fins a l'any 1985 que se signà un conveni de cooperació entre el Ministeri d'Educació i Ciència i el Departament de Cultura i Educació de la comunitat autònoma d'Aragó. Allí, s'hi estableix oficialment la reglamentació de l'assignatura. Aquesta és considerada com una matèria voluntària, que ha d'impartir-se fins a un màxim de tres hores setmanals dins l'horari lectiu del centre i ha de constar a tots els efectes dins l'expedient acadèmic de l'alumne/a. En aquells moments l'ensenyament del català es considerava encara part d'un programa pilot però any rere any van anar augmentant el nombre de centres que demanaven poder impartir llengua catalana.

Situació actual i perspectives de futur

Actualment, un grup de vint-i-set mestres impartim l'assignatura en una trentena de poblacions de la Franja. La valoració és molt positiva, si tenim en compte que en moltes poblacions el 100% de l'alumnat opta per l'estudi del català. A secundària el percentatge es redueix a un 70%. També hem d'afegir que a les comarques

del Baix Cinca, La Ribagorça (alta i baixa) i La Llitera hi ha més matrícula que no pas al Matarranya.

Per un altre costat, en el moment que el Govern d'Aragó assumeix les competències en educació (gener del 1999) ens trobem que queda invalidat el conveni que regulava l'assignatura fins aleshores. Actualment, doncs, l'aprenentatge del català no figura als plans d'estudis d'una manera oficial, sinó que ens trobem a l'espera d'una reglamentació definitiva.

Els mestres i les mestres de català, juntament amb les direccions dels centres i també de la Coordinadora de Mares i Pares, hem demanat repetidament al Govern d'Aragó –al mateix temps que hem presentat propostes– que es regularitzi la situació de l'assignatura. En primer lloc, cal definir com ha d'organitzar-se als centres: nombre d'hores setmanals, definició de la tipologia de l'assignatura (troncal, optativa, de modalitat...). Per un altre costat, cal establir i publicar el currículum tant a primària com a secundària. Demanem, en definitiva, que passi a formar part del Pla d'Estudis del sistema educatiu en les mateixes condicions que la resta de les assignatures.

Les perspectives de futur es concreten a l'espera de la promulgació de la llei de llengües que ha de considerar el català i l'aragonès llengües oficials a les seues respectives zones d'ús. La tan desitjada normalització de la situació ha de derivar-se de l'esmentada llei.

Els professionals de l'ensenyament del català a l'Aragó hem llegit l'Avantprojecte de la

CEIP Miguel Servet de Fraga

lleï de llengües i hem presentat les al·legacions que ens han semblat pertinents. No podem ser gaire optimistes quan observem en el text com es continua contemplant la llengua catalana com una assignatura voluntària dins l'ensenyament i quan encara es continua fent palesa la confusió sobre el nom de la llengua incloent denominacions ambigües com ara la de modalitats lingüístiques o insistint constantment en la referència a les

varietats locals o variants. Tota llengua té un nom i en ell s'hi inclouen totes les diferents varietats geogràfiques, socials i històriques, a part dels registres lingüístics. No hi ha cap llengua homogènia i el català no n'és una excepció. Per un altre costat, el català a l'Aragó necessita normalitzar la seua situació i recuperar la dignitat que mereix, per això ha de poder usar-se en tots els àmbits i deixar de ser la llengua «d'anar per casa».

El Govern aragonès participà a l'Escola d'Estiu de l'Alguer

El Centre de Recursos Maria Montessori de l'Alger, amb el suport del Servei d'Ensenyament del Català del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, organitzà, durant els dies 9, 10, 11 i 12 d'octubre la VIII Escola d'Estiu de l'Alguer.

Aquest any, coincidint amb la celebració de l'Eurocongrés, que treballa amb l'objectiu de contribuir a potenciar la imatge exterior de l'Europa Llatina i estretir els lligams lingüístics, culturals, socials, econòmics i tecnològics dels pobles de l'Euroespai Llatí Central, van ser invitades diferents comunitats de parla catalana, entre elles la Comunitat Autònoma Aragonesa.

En representació del Departament d'Educació del Govern aragonès hi assistí la responsable de la Unitat de Llengües Mercedes Llop, la qual va participar en una taula rodona inclosa en l'acte inaugural, amb Joaquim Arenas, per la Generalitat de Catalunya; un representant de les Escoles Valencianes: Felip Munar pel Govern Balear; la Dolors Solà, per l'Acadèmia de Montpel·lier i el representant del Municipi d'Alguer, Pere Lluís Alva.

Callizo deixa la Llei de Llengües en mans dels diputats del PP

■ Màrio Sasot

El passat dilluns, 29 d'octubre va comparèixer davant la Comissió de Cultura de les Corts d'Aragó, a petició del grup parlamentari del PP, el Conseller del ram dins del Govern autònom, Javier Callizo, per a explicar la situació de l'encara *non nato* avantprojecte de Llei de Llengües.

Com ja vam destacar el passat mes de juny en el número 8 d'aquesta revista a partir d'un debat sobre el tema en que intervingué Callizo, el conseller del PAR insistí en aquesta compareixença parlamentària en la mateixa idea d'allavons: el Govern d'Aragó no traurà a debat a les Corts aquest avantprojecte si no té l'acceptació de tots els grups de la càmera, inclòs el PP.

«Si el PP accepta que a Aragó es parlen dos llengües, com l'aragonès i el català, amb

les seues modalitats lingüístiques, i que els seus parlants tenen dret a que es regule el seu ús, el Govern d'Aragó demà mateix presentarà el text, que ja està enllestid, a la taula de les Corts» –digué Callizo.

El debat adquirí sobretot tints jurídics a l'argumentar la portaveu del PP, Marta Calvo, que un informe de la Comissió Jurídica Assessora del Govern d'Aragó adverteix que la declaració des d'una Comunitat Autònoma de l'oficialitat d'una llengua diferent a la castellana és inconstitucional.

Javier Callizo rebutjà la validesa d'aquest informe jurídic, assenyalant que la cooficialitat del català i l'aragonès a l'Aragó és reconeguda, «amb caràcter imperatiu» per la pròpia Constitució «a més del nostre Estatut i d'altres Lleis aprovades en la nostra comunitat autònoma amb els vots favo-

rables del PP, on es reconeix l'ús legal d'aquestes llengües com la Llei de Patrimoni Cultural, Llei de Carreteres, Directriu d'Ordenació del territori, Llei de Successions, i Llei d'Administració Local».

Marta Calvo insistí en que l'article 7 de l'Estatut en cap moment implica la implantació de l'oficialitat i que aquesta suposaria «l'exacerbació i l'impuls dels nacionalismes a l'Aragó» i demanà al conseller de Cultura «que no utilitze al PP com excusa per a ocultar els greus problemes interns que suposaria per al PAR la presentació d'aquesta Llei».

Josep Maria Becana, del PSOE, mostrà la seua voluntat de donar un ampli marge de temps per a buscar acords durant aquesta legislatura, «sense les presses inicials».

Jesús Lacasa, de IU, reclamà «seguir endavant en el procés

Javier Callizo

d'aprovació de la Llei, per damunt de les minories (PP) que intenten bloquejar-lo» i Chesús Bernal, de CHA lamentà la feble voluntat política del Conseller per a tirar endavant aquest projecte i va concloure amb aquesta frase lapidària: «Molt em temo que estem assistint en aquesta sessió a l'enterrament definitiu de la Llei de Llengües per a aquesta Legislatura».

En la mort de Manuel Alvar

■ Artur Quintana

Manuel Alvar Ezquerria ha mort de càncer el dia 14 d'agost proppassat a Madrid. Havia nascut al País Valencià, a Benicarló el 8 de juliol de 1923, si bé deia que «no tengo nada que ver con Benicarló más que en el carnet de indentidad. ¡Soy aragonés, vamos!». Als vint-i-cinc anys ja era professor d'universitat i iniciava una esplèndida carrera com a investigador especialment en el camp de la dialectologia i de la geografia lingüística hispàniques, amb sovintejades incursions per les edicions de textos medievals, pel romancer, la literatura popular sefardita i la contem-

porània castellana. Alvar posseïa una immensa capacitat de treball, tant de camp –féu personalment un sens fi d'enquestes per quasi tota la geografia aragonesa i la castellana– com de gabinet. El seu més gran mèrit són els nombrosos atles lingüístics d'Andalusia, d'Aragó-Navarra-Rioja, de les Canàries, dels mariners peninsulars, de Cantàbria, d'Hispanoamèrica..., a més de nombroses monografies dialectals. Des de 1974 era membre de la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua.

Atles lingüístic

En el cas concret de la Franja, de 1963 a 1967, féu personalment nou enquestes per a l'atles lingüístic d'Aragó-Navarra-Rioja, concretament a Noals, la Pobra de Roda, Areny, Tolba, Sanui, Albelda, Calaceit, Vallde-roures i Pena-roja, i escrigué diversos articles sobre la frontera entre l'aragonès i el català.

Manuel Alvar era un home de gran sensibilitat envers els parlars populars, dialectals, i en la seva obra se'n troben molts testimonis d'aquesta actitud. En recordo un de la seva primerenca monografia *El*

habla del Campo de Jaca. Escriu Alvar a la pàgina 19: «...y en Cartirana las tres viejecitas con las que estuve una tarde me agradecieron el buen rato que habían pasado; hablaron basto sin que nadie se les riera».

Apassionat pel castellà, o espanyol com volia que se'n digués, no en tolerava res que pogués fer ombra, per més menuda que fos, a aquesta llengua. «Las lenguas vernáculas no deben primar nunca sobre el español» –deia, i de la llengua aragonesa, sobre la qual tant i tant havia treballat, només sabia dir-ne que «Eso es una entelequia».

GALERIA DE PERSONATGES

Teresa Lombarte

«Sóc una persona molt reivindicativa»

■ A.B.

Teresa Lombarte nasqué—per motius de la Guerra Civil— a Calaceit l'any 1938. Després passarà la infància a Barcelona, on van tornar els seus pares un cop acabat el conflicte armat, fins als 15 anys en que es va instal·lar definitivament a Calaceit. L'estada a Barcelona marcarà per sempre el seu caràcter cosmopolita.

Dos aspectes donen relleu a la seua vida pública: la participació política i l'Associació de Dones Kalat-Zeyd.

L'any 1983 entrà com a regidora a l'Ajuntament de Calaceit. El 1985 va ser fundadora de l'Associació de Dones i el 1988 va ser l'alcaldeessa de Calaceit.

Com a regidora recorda la seva participació en actes de reinvidicació de la nostra llengua, com la Declaració de Mequinensa i l'ensenyament

del català a les escoles (Calaceit va ser el primer poble del Matarranya). Com a alcaldessa destaca el retolament democràtic dels carrers (alguns fins i tot en català); la creació de la Fira de Calaceit, el projecte del nou Centre de Salut, «i els escrits que feia en català al programa de festes, alguns d'ells polèmics». Teresa recorda com quelcom molt positiu que el treball es va fer molt democràticament i que els grups polítics de l'Ajuntament van funcionar molt units.

De l'Associació de Dones Kalat-Zeyd, una de les més dinàmiques del Matarranya «l'objectiu era reivindicar els drets de les dones i millorar la seua situació social i cultural. Des d'allavors s'ha celebrat sempre el 8 de març, el Dia de la Dona Treballadora i el 23 d'abril, dia d'Aragó, del Llibre

i de la Rosa». Teresa ens destaca la Subhasta nadalenca en català; la publicació de tres llibres de cuina i sis revistes bilingües, i l'organització de molts viatges per donar a conèixer el molt desconegut aquí territori aragonès; molts cursets i conferències i l'impuls per ampliar l'associacionisme a altres pobles del voltant.

«Personalment m'agrada la transformació social i cultural, i valoro les noves experiències socials, culturals i artístiques. Sóc una persona molt reivindicativa, malgrat que considero molt important la tolerància. Em sento progressista i socialista, però en la política activa crec que s'ha de ser realista, prudent i, sobretot, tolerant. De totes maneres no m'agrada ni el partidisme servil i acrític, ni la demagògia i el populisme, ni les idees simplistes».

Teresa és molt aficionada a tota mena de manualitats i li agrada molt l'art i la música clàssica, sobre tot l'òpera (als sis anys va veure la seva primera òpera al Liceu).

Finalment, considera que la dona s'ha d'implicar més en aspectes socials i polítics i que s'ha de ser crític amb els mitjans de comunicació.

CRÒNIQUES TAGARINES

Ca la Vila

■ Esteve Betrià

Quan fa poc més d'un quart de segle, la major part dels habitants de l'antiga, densa, costeruda i atapida vila de Mequinensa van passar a viure—amb molts laments i, tot s'ha de dir, alguna alegria— al nou, espaiós, pla i allargassat poble de Mequinensa moltes coses es van quedar pel camí, perquè, com fa veure Jesús Moncada a les últimes pàgines de *Camí de sirga*: «Encara que figurés a l'entrada de la vila nova el mateix nom de l'arrasada, en algun punt del camí entre els antiquíssims oliverars que separaven les dues poblacions, hi havia un buit, una mena de terra de ningú on la gent canviava d'una manera subtil.»

Un exemple d'un d'aquests canvis, —sens dubte un exemple molt banal, gairebé pueril— és la desaparició, la pèrdua, d'elements arquitectònics, i les paraules que els designen, característics de les antigues cases mequinensanes que ja no trobem en les noves vivendes. On és l'angorfa, la gatera o el canyo a les cases noves de Mequinensa? Ja us ho dit jo: enlloc; són paraules i elements arquitectònics —cultura material—, que, com tants altres, han quedat sotterrats a les runes de l'antiga Mequinensa. No ho lamento, són coses dels nous temps i de la nova arquitectura: no s'hi pot fer gaire cosa. Encara sort que les paraules es mantenen mig amagades en els records

dels mequinensans més grans i, algunes, també en les obres dels escriptors nascuts i nodrits en aqueixa vila.

Una d'aquestes paraules pròpies de l'antiga Mequinensa que encara cuegen entre els vells mequinensans és 'Ca la Vila'; és a dir Casa de la Vila, l'edifici que en una població rural alberga la corporació municipal. Una paraula—un sintagma nominal— ignorada per la joventut mequinensana. O almenys això pensava fins fa cosa d'un parell de mesos quan vaig rebre una invitació a la boda d'una jove parella mequinensana. Un targetó amb el que en Jaume i la Pili, la parella mequinensana en qüestió, em feien saber que es casaven *el dia 27 d'octubre a les 12 del migdia a Ca la Vila*. Tot i que aquesta parella no fan de la defensa de la llengua catalana una de les seues motivacions vitals, no es van poder estar d'emprar-lo, amb total naturalitat d'ús, en un acte tan personal. Naturalitat d'ús que mantingué l'alcalde de Mequinensa, Jaume Borbon, en el breu acte del casament civil. Crec que convé destacar que l'ús de la llengua, tant en la redacció del targetó i com en l'al·locució de l'alcalde, fou, com calia esperar, formal i culte.

Aquest fet m'ha fet pensar que potser ha arribat l'hora que la corporació municipal de Mequinensa recupere el nom tradicional de l'edifici civil més significatiu de la població, tal com ja fa anys va fer l'ajuntament de Nonasp quan col·locà a la façana de la nova seu municipal nonaspina el sintagma 'Ca la Vila'. O, seguint amb el registre formal i culte emprat en els municipis de l'altre costat del Segre, 'Casa de Vila'.

L'Alcorà traduït

■ Júlia Llambert

Enguany s'ha traduït l'Alcorà al català per primera vegada directament de l'original en àrab, i és també l'única versió d'aquest llibre que podem llegir actualment en català, ja que si bé tenim notícia de dues traduccions al català del segle XIV, fetes a través de versions llatines, cap d'elles no s'ha conservat. La traducció actual és obra de l'arabista bascovalencià Míkel d'Epalza amb la col·laboració de Josep Forcadell i de Joan M. Perujo, tots ells de la Universitat d'Alacant, i ha estat editada per l'editorial Proa de Barcelona. La traducció va acompanyada de cinc estudis alcorànics del mateix Míkel d'Epalza on aquest autor situa l'obra dins del seu context religiós i social i hi exposa els criteris i les tècniques que ha seguit en fer la traducció.

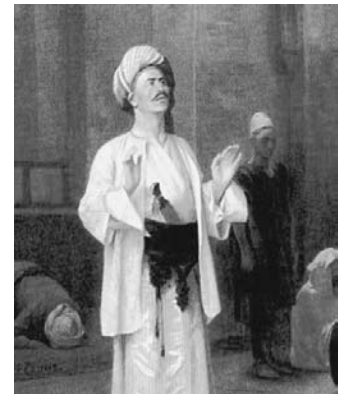
Epalza fa en la seva versió

catalana de l'Alcorà un ús molt mesurat de les notes per a explicar passatges o paraules difícils. A la traducció li interessa subratllar sobretot l'oralitat del text àrab original, del diàleg entre el locutor principal, Déu/Al·là, i el profeta, Muhàmmad/Mahoma, i altres locutors més ocasionals, explicitant-ne els diferents noms entre claudàtors. A més subratlla el caràcter recitatiu del text alcorànic, mirant d'imitar amb procediments propis del català les rimes i el ritme de l'original, ajudant-se d'una especial tipografia.

Amb aquesta traducció—que des del punt de vista del creient musulmà no és tal traducció, sinó un comentari, acurat això sí, de l'original àrab intraduable—disposem ara en català del text bàsic de l'islam, d'una religió que existí entre nosaltres des de començaments del segle VIII i s'hi generalitzà ràpidament,

llevat de les altes valls de l'Isàvena i de la Noguera, on, però, no deixà d'influir també. A partir sobretot del segle XII la fe islàmica va patir ací una forta repressió, fruit de la intolerància dels conqueridors cristians vinguts del nord. Aquesta repressió va culminar amb l'expulsió, el 1610, de tots els fidels a aqueixa fe. Des de fa pocs anys s'observa novament una certa presència al nostre país de població musulmana.

Parlant de tolerància val la pena recordar que mentre a la Península Ibèrica no hi ha cap mena de continuïtat entre la població musulmana que hi va viure nou segles i l'actual, s'observa que a països considerats musulmans, com Turquia, l'Irak, l'Iran, Síria, Palestina, Egipte... hi segueixen havent minories cristianes que ja hi eren abans d'arribar l'islam en aquests països.

Confiem que l'actual traducció catalana de l'Alcorà pugui esdevenir una eina fonamental per al necessari diàleg entre la majoria cristiana, o, si més no, de tradició cristiana i la minoria islàmica d'aquest país, diàleg que en la nostra llengua compta amb magnífics precedents com ara el *Llibre del Gentil i els Tres Savis* d'en Ramon Llull, excel·lent exemple de tolerància i comprensió de l'altre.

SOM D'EIXE MÓN

Curses

■ Francesc Ricart i Orús

I ja hi som, el curs ha començat. El curs polític i tots els cursos i curses.

I tot el que avançàvem quan escrivíem amb motiu de l'onze de setembre s'està produint amb tota la col·lateralitat temuda. És clar que ens referim a l'onze USA i no a l'Onze de Setembre més nostrat els efectes del qual continuen des de fa tant de temps... Per cert que, parlant de curses, aquest principi de novembre s'haurà celebrat la fi de l'edició del **Correllengua** d'enguany que, com la gent ja va sabent, es tracta d'una cursa més o menys reivindicativa que es fa, en certa manera, per anul·lar els efectes d'aquell onze de setembre de 1714. La celebració de la cloenda, com l'any passat, haurà tingut lloc a Perpinyà, la capital de les comarques del nord del Pirineu que van sostraure del Principat l'any 1659 i van ser annexionades a la França i des d'aleshores han hagut d'aguantar allò de *soyez propes, parlez français!*

En canvi hi ha curses que no fan cara d'haver-se acabat i això vol dir que van mal dades i, a més, no sempre en sabem les raons,

de no arribar a bona fi. Ara ens referim a l'enrenou per l'anomenat *Plan Hidrológico Nacional* (PHN), amb motiu pel qual (o per la seva culpa), una gentada heròica de l'Aragó i de les terres de l'Ebre català han protagonitzat una autèntica cursa d'obstacles digna de tots els elogis.

L'altra cursa, aquesta sembla que de relleus, és la de la Llei de llengües de les Corts d'Aragó. Sí, aquella que primer havia aixecat esperances, després quan se'n va conèixer el contingut ja ens va fer patir d'avançada i ara, segons que es diu a última hora, tot fa pensar que haurà d'esperar més temps si no s'acaba fonent i potser ja no serà a temps d'un altre relleu (llegeixi's eleccions) perquè ningú no n'agafarà el testimoni (no confondre amb el *testicle*).

O la cosa del patrimoni artístic, que demostra—obvietats!—que tots els camins porten a Roma i a Barbastre i que, si no fem una cursa a fons, doncs, arribarem amb el control tancat, o almenys és el que es desprèn dels anuncis de guanyador que avancen els de més de ponent peninsular.

Una d'última hora, perquè acabem l'article en positiu: el nou rector de la Universitat Catalana d'Estiu (UCE) va declarar, entre les seves intencions, que cal explotar i treballar allò que pot unir els països catalans i l'Aragó. Joandomènec Ros es referia, evidentment, a més de a la llengua, a la coincidència del problema compartit, el de l'aigua, (la cursa del PHN) que ens ha de motivar a fer les travessies—curses fluvials—en el mateix vaixell: metafòric, oi? I, tanmateix, caldrà tenir-ho present.

Gent del meu poble

L'oncle Quico, el llaüter

■ Guillem Xacon

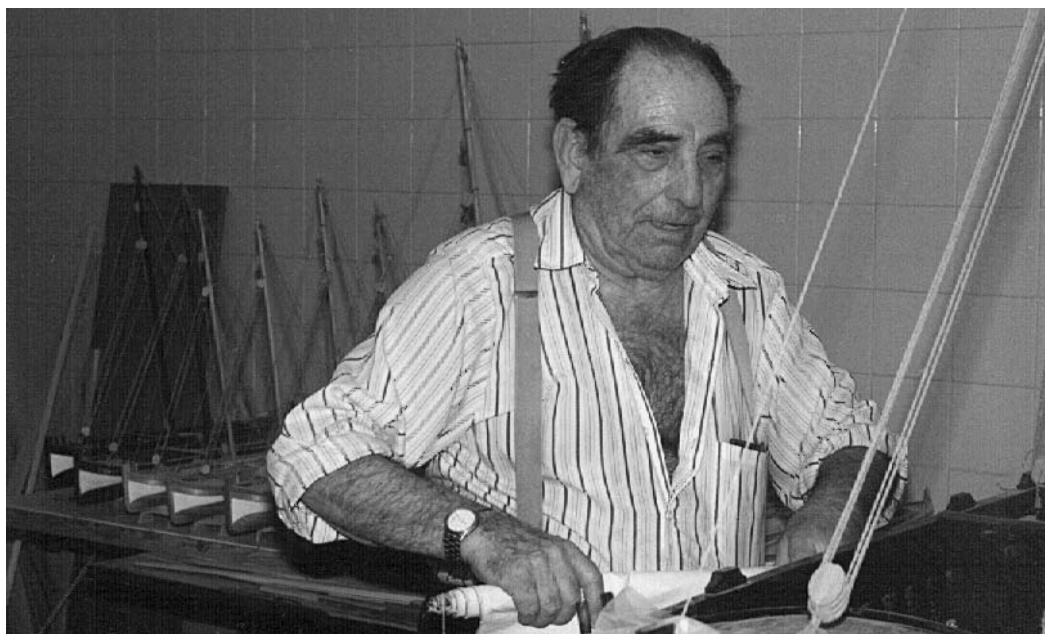
Bitons, corbatons, saula i sirga, cairat, rellingada, sàsula, busells de tres ulls, rellingada, penó, gàbia, paiol, desenes de paraules s'amunteguen al cap i al cor de l'oncle Quico, en Francisco Griñó, el llaüter fill de llaüter que va nèixer un 9 de novembre de 1920.

Paraules que recorden l'essència del poble de Mequinensa, l'estret vincle al riu que va fer hòmens mariners ben lluny del mar, navegants fluvials de terra endins.

No hi ha conversa sense referències a la navegació, «a remar fort», «a tot estrop», «llevem veles que passem per la Canota», frases fetes que encara s'apliquen al dia a dia, per què «cal servir bé per sallar un ràpid i tenir més govern al llaüt», és a dir, calen «quatre de bones». És el consell de l'oncle Quico per aplicar a la nostra terra, quatre de bones, quatre barres, com diem de les perxes per salvar la corrent.

A Mequinensa una bona part dels hòmens eren miners i la major gernació de llaüters procedia del veí poble de Faió. L'oncle Quico però, després de viure la duresa de les mines aprengué de son pare, del mateix nom, i va triar l'art de la navegació fluvial que aquest va iniciar a les ribes de Miravet. Els llaüters però, ens recorda, és una cosa ben nostra, els portaren els mallorquins, i inicialment incapaços de remuntar l'Ebre anaren fent una i altra modificació fins que la seua quilla fou capaç de solcar el riu deixant enrere la mar.

I així «mon pare, que era l'amo del riu» m'ensenyà els secrets de les riberes, per què el riu «mai estava igual i els ràpids s'havien d'emprendre d'una manera o altra».

Amb llaüters fets a Mequinensa o a Tortosa, com ara, el Sant Antoni, l'oncle Quico fou un dels valents que transportà el feto per tota la nostra ribera d'Ebre, tota mena de productes alimentaris, gent i, sobretot, carbó, el lignit que s'extreia –i es treu encara– del cor de les muntanyes mequinensanes. Eren èpoques daurades de la navegació, si la duresa de la faena i la negror del carbó que tot ho embolcallava permeten aquesta expressió. Fins a un centenar de llaüters i pontones s'amarraven arreu de Mequinensa i les seues mines. I els calafats, els fusters de ribera, com el mequinensà Raiet, eren hòmens de gran reconeixement entre la població.

El camí de sirga ens unia fins al Delta i els matxos tiraven dels llaüters sota l'extrema habilitat dels patrons d'unes embarcacions que traslladaven tones i tones adés de l'aparició dels ponts i definitivament, les preses.

L'oncle Quico assenyala també les dues mitjanes del terme, la de baix, davant la

mina Pilar i, particularment, la de Riols, front a la mina Flix, mitjanes d'on es talaven els boscos d'aubers (àlbers) per fer els puntals de les mines. A finals dels anys 50 es va iniciar el declivi de la navegació i ningú no es recordà de salvar els llaüters, cap, ni un. «Els llaüters s'anaven podrint i se'ls enduia el riu». De fet, prou patiments tingueren les famílies d'aleshores al veure com el seu poble s'afonava en les aigües en el cas de Faió o era enrunat sense consideració ni respecte per la població, en el cas de Mequinensa. Poblacions que s'havien destacat esmerçant la seua vida contra la repressió i per la supervivència.

L'oncle Quico recorda la revolució d'octubre del 34, ell tenia amb prou feines catorze anys i ja assistia a l'Ateneu a les reunions de les joventuts comunistes. Fa un canvi de to per referir-se a la por davant la imminent aparició de les forces de l'estat en aquelles trobades secretes i obscures. Quico Griñó fou un dels herois que conduí els enfrontaments sindi-

calistes dels miners fins a Saragossa i Madrid, a tot arreu va anar per defensar, cara a cara, els drets dels treballadors. Sempre ha estat clar i lúcid, i ara encara més, ens diu «ara ja es pot parlar, per què jo ja me'n vaig». En el seu taller matí i tarda, el trobareu, sempre amable, sempre nostàlgic i valent, reconstruint a escala aquells llaüters que navegaren l'Ebre i que ara l'envolten junt amb la foto d'un patró valerós, son pare, i una altra de Jesús Moncada, qui pren nota minuciosament de tot allò que l'oncle ha viscut.

Com un calafat l'Oncle hi dedica mesos i mesos a acabar cada un, cada peça, cada obra d'art del nostre passat recent.

Mai podrem agrair prou a Francisco Griñó l'esforç per mantenir viva la nostra història, anant més d'un camí amb un llaüt davall el braç per les televisions catalanes, les seues xerrades sobre el riu i els llaüters als milers de xiquets que fan cua a la seua porta, posant una mirada al passat que és el nostre present.

VILA DE SERÒS

TORRENT DE CINCA